2.3. Peněžní příjmy domácností, jejich vývoj a struktura, míra chudoby podle výsledků šetření Mikrocenzus 2002 a Životní podmínky 2008

Vývoj příjmů

- ***Šetření Životní podmínky nahradilo mikrocenzy***

V analýze jsou porovnávány příjmy domácností za rok 2007 zjištěné při výběrovém šetření Životní podmínky 2008 (v uvedeném šetření jsou vždy zjišťovány příjmy za minulý rok) s příjmy domácností za rok 2002. Údaje za rok 2002 pocházejí s posledního šetření Mikrocenzus 2002. Mikrocenzy předcházely šetření Životní podmínky, byly realizovány v nepravidelných několikaletých intervalech a jejich úkolem bylo především zjišťování příjmů domácností. První šetření s názvem Životní podmínky bylo provedeno v roce 2005 a od té doby se uskutečňuje každoročně. Šetření Životní podmínky 2008 bylo již čtvrtým v řadě.

- ***Růst a vývoj příjmů ovlivnila řada legislativních opatření***

Ve sledovaném období let 2002 až 2007 bylo ekonomicky příznivé klima pro vývoj příjmů. Pokračoval růst HDP, nezaměstnanost, vč. té dlouhodobé, začala klesat, nominální i reálné mzdy rostly. Na vývoj příjmů domácností měla kromě vývoje ekonomiky spojeného s růstem produktivity práce vliv i řada opatření v legislativní oblasti, která odstraňovala bariéry jejich vyššího růstu v některých specifických případech. Zrušeno bylo omezení pro přivýdělek osob pobírajících rodičovský příspěvek, pracující důchodci se starobním či částečným invalidním důchodem si rovněž mohli vydělávat bez omezení. Možnost limitovaného výdělku mají rovněž nezaměstnaní. Pro zaměstnance pracující za minimální mzdu byl neméně významný její každoroční růst; mezi roky 2002 a 2007 se zvýšila o 40 %. V oblasti sociálních příjmů se každoročně valorizovaly důchody, značný vliv mělo zvýšení rodičovského příspěvku a zavedení příspěvku na péči podle nového zákona o sociálních službách. Změny ve zdaňování příjmů fyzických osob přinesly nižší míru zdanění nízkých příjmů. Vzhledem k době nabytí účinnosti uvedených změn, se jejich efekt promítá do příjmů po roce 2002.

- ***Celkový počet domácností se nepatrně zvýšil, jejich velikost se nezměnila***

Celkový počet hospodařících domácností v roce 2008 - 4 081,9 tis. byl jen o necelých 30 tis. domácností vyšší než v roce 2002. Rovněž průměrný počet členů na domácnost byl prakticky shodný. V roce 2008 měla domácnost průměrně 2,51 členů, v roce 2002 to bylo 2,50 členů. Z hlediska vnitřního složení domácnosti se prosazovaly trendy klesajícího počtu nezaopatřených dětí a rostoucího počtu nepracujících důchodců jako projevu celkového stárnutí české populace. Ve srovnání s rokem 2002 se zvýšil průměrný počet pracujících osob, což bylo možné považovat za pozitivní pro ekonomiku jako celek i domácnosti samotné.

- ***Přibylo domácností důchodců***

Obdobně jako v roce 2002, i v roce 2008 zaujímaly zhruba 62 % všech domácností domácnosti pracujících osob, nejpočetnější skupinou z nich byli zaměstnanci. Jejich počet byl v roce 2008 vyšší než v roce 2002, snížil se naopak počet domácností samostatně činných. Také vzrostl počet domácností, v nichž bylo 3 a více pracujících členů, při současném poklesu domácností s jedním pracujícím. Zatímco u většiny domácností v průběhu sledovaného období jejich počty kolísaly, a to jak směrem vzhůru, tak i směrem dolů, počty domácnosti důchodců bez pracujících členů měly trvale rostoucí tendenci. Oproti roku 2002 se jejich počet zvýšil o 58 tis. V souvislosti s klesající nezaměstnaností se naopak v roce 2008 snížil počet domácností, v jejichž čele byla nezaměstnaná osoba, o 14,7 tis.

Tab. 2.3.1 Základní charakteristiky domácností podle postavení osoby v čele

	Domácnosti celkem	Z toho domácnosti			
		zaměstnanců	samostatně činných	důchodců bez pracujících osob	nezaměstna-ných
Počet domácností v roce 2008 (tis.)	4 081,9	2 018,5	506,9	1 171,2	169,7
Průměrný počet členů na domácnost:					
v roce 2002	2,50	2,82	3,10	1,54	2,69
v roce 2008	2,51	2,86	3,13	1,52	2,60
z toho: pracujících osob	1,14	1,71	1,83	-	0,35
nezaopatřených dětí	0,56	0,79	0,92	0,03	0,78
nepracujících důchodců	0,58	0,15	0,15	1,45	0,10
Čistý roční peněžní příjem na osobu v Kč					
v roce 2002	92 986	96 985	107 623	82 464	49 192
v roce 2007	127 956	132 342	150 439	112 562	65 799
Index čistého peněžního příjmu 2007/2002	137,6	136,5	139,8	136,5	133,8

Čistý příjem na osobu domácnosti o 35 tis. Kč vyšší

Čistý peněžní příjem na osobu dosáhl v průměrné domácnosti podle výsledků šetření Životní podmínky 2008 (tj. příjem v roce 2007) zhruba 128,0 tis. Kč, tedy téměř o 35 tis. Kč více než v roce 2002 podle výsledků Mikrocenzu. V relativním vyjádření to bylo téměř o 38 % více. Obdobným tempem rostly i dílčí složky příjmů. Hrubé příjmy z pracovní činnosti (vč. příjmů z podnikání) se zvýšily v průměru o 39 %, což znamená, že pracující člen domácnosti měl roční hrubý výdělek přibližně o 67 tis. Kč vyšší.

Sociální příjmy činily v průměrné domácnosti v přepočtu na osobu 34,8 tis. Kč ročně. Podstatnou část z toho představovaly důchody. Průměrný důchod na člena domácnosti dosáhl 27,1 tis. Kč a zvýšil se o 37 %. Byla zde celá řada vlivů, které to podmínily; v domácnostech přibylo důchodců, důchody byly každoročně valorizovány, v období 2002-2007 se 5krát zvyšovaly tzv. redukční hranice používané při výpočtu důchodů, které ve spojení s vyššími příjmy osob odcházejících do důchodu vedly k vyšším nově přiznaným důchodům. Dávky státní sociální podpory byly vyplaceny ve výši 4,4 tis. Kč na osobu a ze sociálních příjmů měly nejvyšší tempo růstu - 151,5. Podílel se na něm zejména rodičovský příspěvek, který se zvýšil ze 2 552 Kč v roce 2002 na 7 582 Kč v roce 2007. U většiny ostatních dávek, spadajících do této skupiny, byly po změně životního minima a úpravě podmínek pro jejich přiznání vyplaceny v roce 2007 celkově nižší částky nebo na ně dosáhlo nižší procento domácností. Např. přídavky na děti pobíralo zhruba o 300 tis. domácností méně.

Graf č. 2.3.1 Vývoj průměrného příjmu za domácnosti celkem

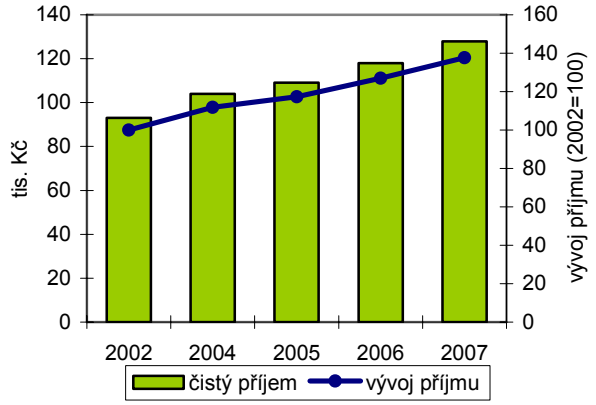

Graf č. 2.3.2 Vývoj průměrného příjmu podle jednotlivých typů domácností

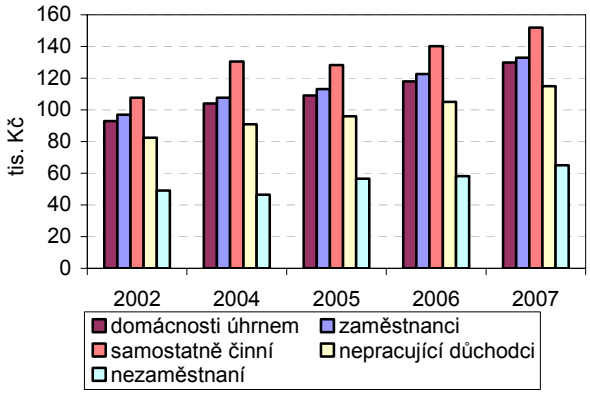

- ***Nejvyšší průměrný příjem měly domácnosti samostatně činných***

Z hlediska postavení osoby v čele domácnosti měly v roce 2007 nejvyšší roční příjem na osobu domácnosti samostatně činných - 150,4 tis. Kč, což znamenalo ve srovnání s rokem 2002 růst o 39,8 %. Další v pořadí byly domácnosti zaměstnanců celkem – 132,3 tis. Kč (růst 36,5 %). O stejné procento jako u zaměstnanců se zvýšily i příjmy domácností důchodců bez pracujících osob, tj. domácností závislých téměř výlučně na sociálních příjmech; jejich příjmy se od roku 2002 zvýšily o 30 tis. Kč a v roce 2007 tak dosáhly 112,6 tis. Kč. Příjmy domácností s nezaměstnanou osobou v čele sice vzrostly o třetinu, ale i tak představovaly jen 51 % příjmu průměrné domácnosti, což byl o něco horší poměr než v roce 2002.

- ***Více pracujících osob = vyšší příjem na osobu***

Výše průměrného příjmu je závislá na celkovém počtu členů, na které se příjem domácnosti rozpočítává, na počtu členů, kteří jsou v domácnosti ekonomicky aktivní, tj. pracují jako zaměstnanci nebo provozují podnikatelské aktivity, příp. jsou příjemci různých dávek ze sociálních zdrojů, a na absolutní výši všech těchto příjmů. Je logické, že nejvyšší příjmy na člena měly domácnosti se třemi a více pracujícími osobami; na druhé straně, tempo růstu jejich příjmů bylo v roce 2007 nejpomalejší. Z hlediska demografického složení to byly převážně (94 %) úplné rodiny s dalšími příbuznými, jejichž typickým zástupcem byly rodiny s dospělým, ekonomicky nezávislým dítětem. Podobné bylo složení domácností se dvěma pracujícími osobami, pouze rodiny byly mladší a bylo v nich více nezaopatřených dětí. Domácnosti s jedním pracujícím byly zhruba z poloviny tvořeny jednotlivci

a neúplnými rodinami. Druhou polovinou byly úplné rodiny, např. manželský pár, kde jeden z partnerů byl již v důchodu, nebo mladá rodina, kde žena byla doma s dětmi a pracujícím byl jen manžel. Nadprůměrný příjem na osobu v porovnání s průměrem za domácnosti celkem měly pouze domácnosti s minimálně dvěma pracujícími osobami. Příjem domácností s jedním pracujícím dosáhl jen 96 % uvedeného průměru. Domácnostem bez pracujících osob sice rostly příjmy na osobu rychlejším tempem (vliv růstu sociálních příjmů) než domácnostem s pracujícími osobami, nicméně i tak byly v porovnání s průměrem za domácnosti celkem zhruba o pětinu nižší.

Tab. č. 2.3.2 Domácnosti podle počtu pracujících členů

	Domácnosti celkem	Domácnosti bez pracujících členů	Domácnosti s pracujícími členy			
			Celkem	s počtem pracujících členů		
				1	2	3 a více
Počet domácností						
2007	4 081 852	1 331 541	2 750 311	1 225 597	1 212 124	312 590
2002	4 053 811	1 312 343	2 741 468	1 284 640	1 211 314	245 513
Čistý roční peněžní příjem na 1 člena						
2007	127 956	102 664	134 733	122 877	139 258	148 846
2002	92 986	73 509	98 415	90 270	100 082	118 081
Index 2007/2002	137,6	139,7	136,9	136,1	139,1	126,1
Čistý peněžní příjem průměrné domácnosti = 100						
2007	100,0	80,2	105,3	96,0	108,8	116,3
2002	100,0	79,0	105,8	97,1	107,6	127,0

- ***Příjmy domácností s dětmi vzrostly více než příjmy bezdětných domácností***

Mezi domácnosti, které zpravidla mívají příjem na osobu spíše nižší než průměr, patří také domácnosti s dětmi. V roce 2007 se jejich příjmová situace zlepšila, jejich průměrný příjem se zvýšil výrazněji než u bezdětných domácností, a to bez ohledu na počet nezaopatřených dětí. V úhrnu za všechny domácnosti s dětmi činil v roce 2002 průměrný příjem na osobu 67 % příjmu bezdětných domácností, v roce 2007 to bylo 73 % těchto příjmů. Tempo růstu příjmů u domácností s dětmi celkem dosáhlo 143,1 (nejvyšší u domácností se 3 a více dětmi – 148,3), zatímco u domácností bez dětí jen 131,3. Příznivě se na výši příjmů rodin s dětmi projevila jednak opatření v daňové oblasti – snížení míry zdanění u prvních dvou daňových pásem, daňové zvýhodnění na děti, zejména zavedení tzv. daňového bonusu a společné zdanění manželů, kterého bylo možné využít za rok 2007 naposled. Příjmy dále ovlivnilo téměř trojnásobné zvýšení částky rodičovského příspěvku proti roku 2002. Následující graf ukazuje, jak se změnily příjmy domácností s dětmi v závislosti na počtu pracujících členů domácnosti. Z něj lze získat rámcovou představu o tom, u kterých z těchto domácností byl vliv opatření z daňové a sociální oblasti pravděpodobně nejvyšší. Z výsledků pak vyplývá, že to bylo u domácností s jedním a dvěma pracujícími členy.

Graf. č. 2.3.3 Příjem na osobu v domácnostech s dětmi v závislosti na počtu pracujících osob

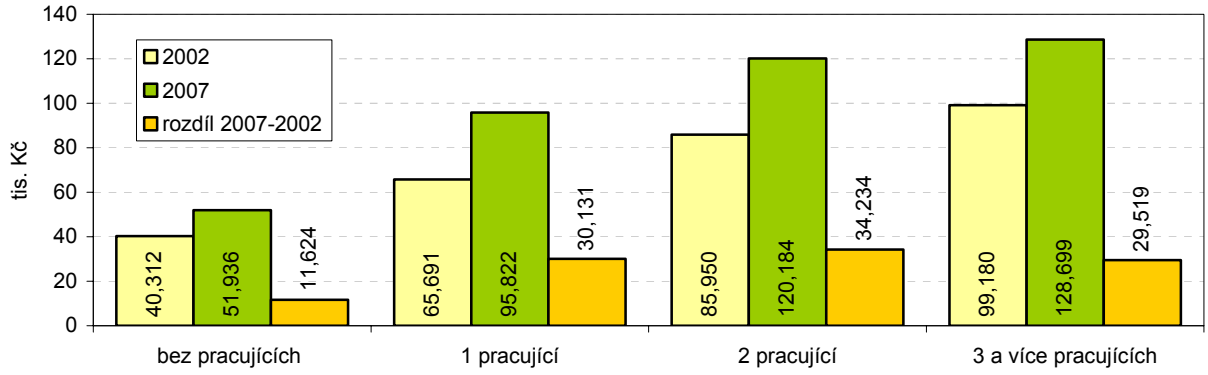

- ***Vyšší vzdělání znamenalo zpravidla vyšší příjem***

Úroveň dosaženého vzdělání je stále významnějším faktorem růstu příjmů. Jestliže měli v úplných rodinách zaměstnanců oba partneři vysokoškolské vzdělání, činil v roce 2007 jejich průměrný příjem na osobu 187,8 tis. Kč, při úplném středním vzdělání 144,0 tis. a při pouhém vyučení, či nižším středním vzdělání, 114,3 tis. Kč.

Osoby v čele domácnosti s vysokoškolským vzděláním pracovaly zpravidla na platově lépe hodnocených pozicích řídících pracovníků (23 %), jako vědečtí a jiní odborní pracovníci (42 %), jako zdravotníci, pedagogové a technici (26 %). U zaměstnanců s nejnižší úrovní vzdělání převažovaly řemeslné profese (49 %) a obsluha strojů a zařízení (30 %). Ve srovnání s rokem 2002 se rozdíl mezi absolutními částkami průměrného příjmu zaměstnanců s nejvyšším a nejnižším vzděláním zvětšil. Zatímco v roce 2002 byl mezi těmito příjmy rozdíl 57,4 tis. Kč, v roce 2007 to bylo již 73,5 tis. Kč, tj. o 28 % více.

- ***V příjmových skupinách posun vzhůru***

S růstem příjmů se příjmové rozdělení posunulo k vyšším hodnotám příjmů. Je to názorně vidět v tab. 2.3.1 v příloze. V roce 2002 byl nejvyšší podíl domácností ve skupině s měsíčním příjmem na osobu 6 až 8 tis. Kč. V roce 2007 se příjmy zvýšily tak, že nejvíce domácností mělo příjem na osobu mezi 10 a 15 tis. Kč. U domácností s pracujícími členy došlo k posunu o dvě příjmová pásma výše, u domácností důchodců a nezaměstnaných se nejvyšší zastoupení domácností posunulo o jedno pásmo.

- ***Pod průměrným příjmem na osobu více než tři čtvrtiny domácností důchodců a 88 % domácností nezaměstnaných***

Výpočet průměrného příjmu vychází ze všech zjištěných individuálních hodnot příjmů a tato střední hodnota je pro hodnocení vývoje příjmů používána nejčastěji. Průměr však málo vypovídá o individuálních hodnotách příjmů. Proto je třeba jako doplňující informaci použít dalších srovnání, např. jak si individuální hodnoty příjmů domácností stojí ve vztahu k průměru. Z údajů vypočtených za úhrn domácností v ČR vyplývá, že 59 % domácností mělo průměrný příjem na osobu pod průměrným příjmem v ČR (127 956 Kč), zbytek, tj. 41 %, měl příjem nad tímto průměrem. Zhruba stejné podíly domácností pod průměrem a nad průměrem byly i v roce 2002. Pokud jde o sledované typy domácností, jejich podíly s podprůměrným či nadprůměrným příjmem se významně lišily. Zatímco domácností zaměstnanců a samostatně činných s ročním příjmem na osobu pod 127 956 Kč nebyla ani polovina (47 a 48 %), domácností důchodců zde bylo 78 % a domácností nezaměstnaných 88 %. Dále uvedený graf ukazuje počty domácností, jejichž příjmy se v roce 2007 nacházely nad a pod průměrem. Z výpočtů dále vyplynulo, že z domácností nacházejících se nad průměrem za Českou republiku nejvíce překročily její průměrný příjem domácnosti samostatně činných – o 97 514 Kč. Na druhé straně, z domácností pod průměrem, do tohoto příjmu chybělo nejvíce domácnostem nezaměstnaných – 73 342 Kč.

Graf. 2.3.4 Domácnosti podle vztahu jejich příjmu k průměrnému příjmu za ČR v roce 2007

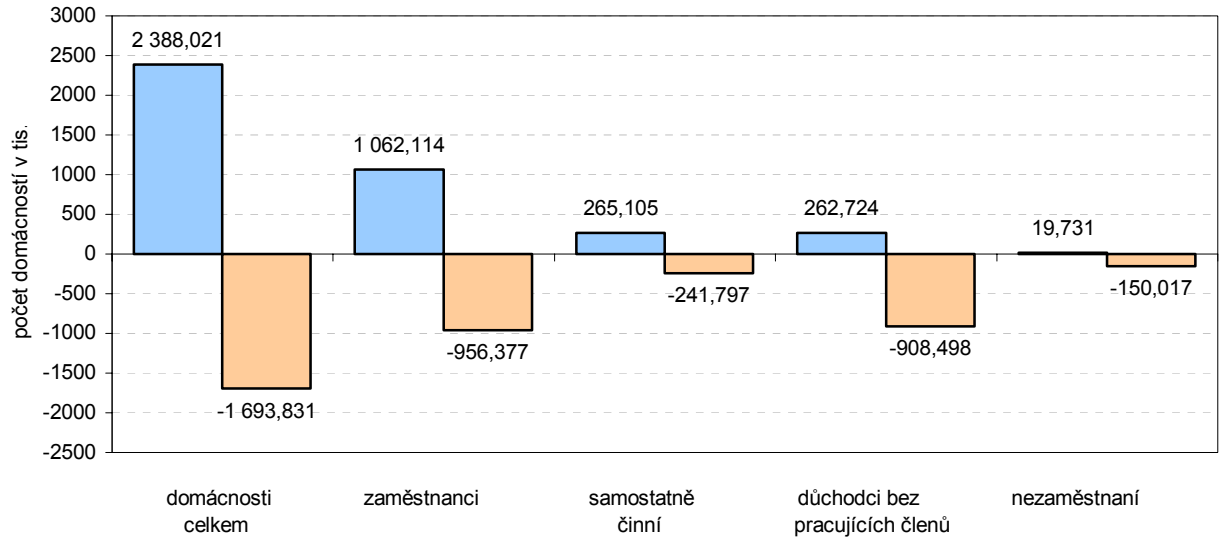

Diferenciace příjmů

- ***Diferenciace příjmů se u většiny domácností zastavila***

Příjmy domácností ve sledovaném období 2002-2007 se plynule zvyšovaly, ale jejich diferenciace se spíše postupně zpomalovala, takže v porovnání s rokem 2002 byla dokonce nižší. Ukazují to všechny standardně používané míry diferenciace. Průměrné příjmy domácností v 1. decilu se v průběhu let 2002 až 2007 zvýšily o 39,5 %, zatímco průměrné příjmy domácností v 10. decilu jen o 35,1 %. Z porovnání průměrných příjmů v obou decilech pak vyplývá, že zatímco v roce 2002 byly příjmy v 10. decilu 5,74krát vyšší než v 1. decilu, v roce 2007 to bylo jen 5,55krát. S tímto údajem koresponduje i koeficient příjmové nerovnosti (S80/S20) – podíl objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejvyššími příjmy k objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejnižšími příjmy se snížil (viz tab. 2.3.3). Tento vývoj diferenciace podpořily některé z předtím zmíněných legislativních změn, které ve svém důsledku působily proti jejímu růstu. V prvé řadě šlo o změny ve zdaňování příjmů fyzických osob, možnost přivýdělků u nezaměstnaných osob, neomezenou možnost výdělku důchodců s částečným invalidním důchodem a konečně i o zvýšení rodičovského příspěvku. Většina těchto změn měla za následek růst příjmů u nízkopříjmových domácností. Snížení diferenciace celkových příjmů se dotklo všech domácností, s výjimkou domácností důchodců s nepracujícími členy. U nich k růstu diferenciace přispívaly nejen pravidelné valorizace již vyplácených důchodů, ale zejména nově přiznávané důchody, které jsou zpravidla vyšší než důchody přiznané v dřívějších letech. Měřeno Gini koeficientem (výpočet podle čistého peněžního příjmu na osobu) byla nejvyšší míra diferenciace a zároveň i její nejnižší pokles proti roku 2002 u domácností samostatně činných.

- ***Diferenciace příjmů domácností mírně zaostává za diferenciací mezd***

Údaje o diferenciaci příjmů domácností se liší od vývoje diferenciace mezd zaměstnanců počítané na základě tzv. strukturální mzdové statistiky. Tyto rozdíly mají dvě příčiny. Za prvé je to odlišný způsob sběru dat. Zatímco pro strukturální mzdovou statistiku se získávají údaje o mzdách z informačních systémů MPSV a MF ČR (tyto údaje nezahrnují mzdy zaměstnanců s týdenními úvazky do 30 hod.), v šetření Životní podmínky se údaje zjišťují dotazem u respondentů domácností. A zkušenosti z příjmových šetření dokládají, že nízké příjmy sdělené respondenty domácností bývají zpravidla nadhodnoceny, zatímco u vysokých příjmů převažuje spíše tendence k jejich podhodnocení. Příjemci vyšších příjmů buď záměrně udávají nižší příjmy, než jaké ve skutečnosti měli, nebo si na některé příjmy nevzpomenou. Za druhé, výpočet diferenciace z údajů strukturální statistiky se provádí na základě mezd za jednotlivé zaměstnance v podnikatelské a nepodnikatelské sféře, kdežto v šetření Životní podmínky se diferenciace počítá z celkových příjmů domácností (přepočtených na osobu), tj. z úhrnu příjmů z pracovní činnosti, sociálních a tzv. ostatních. A právě sociální příjmy, cílené především na domácnosti „ekonomicky slabší“, s vyšším podílem nepracujících osob, významně působí na snižování příjmové diferenciace.

Tab. č. 2.3.3 Vybrané míry příjmové diferenciace za domácnosti celkem

	2002	2004	2005	2006	2007
Variační koeficient	67,7	67,0	66,8	62,5	59,7
Decilový poměr	3,1	3,2	3,1	3,1	3,0
Kvartilový poměr	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6
Gini koeficient	27,0	27,5	27,0	26,7	25,9
S80/S20	2,4	2,5	2,4	2,3	2,3

Měřeno Gini koeficientem (výpočet podle čistého peněžního příjmu na osobu) byla nejvyšší míra diferenciace a zároveň i její nejnižší pokles proti roku 2002 u domácností samostatně činných.

- ***Jen 9 % domácností vychází se svým příjmem bez větších potíží***

Kromě zjišťování absolutních částek příjmů domácností a jejích osob, je v šetření zahrnuta také otázka na to, jak domácnost vychází se svým měsíčním příjmem. Na rozdíl od zjišťování příjmů, které se šetří za celý předchozí rok, týká se tato otázka aktuální situace, tj. reflektuje situaci v době šetření. Pro odpověď je k dispozici 6 variant, z nich polovina reprezentovala vyjádření míry obtíží při hospodaření s příjmem a zbývající naopak míru lehkosti s níž domácnosti s příjmem vyšly.

Tab. č. 2.3.4 Jak domácnost vychází s příjmy (2008)

	S velkými obtížemi	S obtížemi	S menšími obtížemi	Docela snadno	Snadno	Velmi snadno
Průměrný roční příjem na osobu v Kč	83 194	103 459	120 909	151 015	184 395	265 264
Počet domácností v tis.	327,2	852,7	1 557,4	980,8	321,1	42,6
v %	8,0	20,9	38,2	24,0	7,9	1,0

S problémem „vyjít s příjmem" se v různé intenzitě potýkaly zhruba dvě třetiny domácností ČR, přičemž 8,0 % domácností řešilo své finanční záležitosti velmi obtížně. Byly to domácnosti s ročním příjmem na osobu kolem 83 tis. Kč, tj. přibližně 6900 Kč měsíčně. Z hlediska postavení osoby v čele k nim patřily zejména domácnosti zaměstnanců s nízkým vzděláním (31 %), domácnosti nezaměstnaných (22 %) a domácnosti důchodců bez pracujících členů (28 %). Domácnosti, které deklarovaly úplně bezproblémové hospodaření s příjmem měly na osobu měsíčně 22 100 Kč, tudíž 3,2krát více. Do této skupiny patřily hlavně domácnosti zaměstnanců s vyšším vzděláním a samostatně činných, ale bylo v ní rovněž 10 % domácností důchodců bez pracujících členů.

Míra ohrožení chudobou

- ***Míra chudoby v ČR nízká***

Česká republika má dlouhodobě nízkou mírou chudoby. V roce 2007 (šetření Životní podmínky 2008) byla hranicí peněžní chudoby částka 101 016 Kč, přičemž této hodnoty nedosahovaly příjmy u 9,1 % populace. V roce 2002, kdy byly výsledky za míru ohrožení chudobou počítány poprvé z výsledků Mikrocenzu 2002, byla míra chudoby nižší (8,1 %), v roce 2004 vzrostla na 10,4 %, ale od té doby se trvale po desetinách procent v jednotlivých letech snižovala. V roce 2007 bylo absolutně nejvíce ohrožených peněžní chudobou mezi domácnostmi s nezaměstnanou osobou v čele - 47,8 %.

- ***Míra chudoby u úplných rodin s dětmi klesla***

Z bezdětných domácností byly ohroženy především domácností jednotlivců, z toho hlavně ženy (21,5 %). Pokud jde o domácnosti s dětmi, stále jsou chudobou nejvíce ohroženy neúplné rodiny (40,8 %). Za příznivý je možné považovat klesající trend míry chudoby u úplných domácností s dětmi, a to včetně domácností s větším počtem dětí. Důchodci jsou na tom z hlediska podílu osob ohrožených chudobou dlouhodobě lépe než rodiny s dětmi. Na rozdíl od nich se však jejich podíl osob pod hranicí chudoby v roce 2007 zvýšil. Z osob starších 60 let jich bylo pod hranicí chudoby 6,8 %. S rostoucím věkem podíl ohrožených chudobou mírně stoupal – u osob nad 75 let dosáhl 7,9 %. Ve všech věkových skupinách seniorů na tom byly hůře ženy, jejichž příjem, zpravidla jen důchod, bývá nižší než u mužů. Údaje za vybrané skupiny osob ohrožených příjmovou chudobou uvádí tabulka.

Tab. 2.3.5 Osoby ohrožené chudobou

	Podíl osob ohrožených chudobou (%)		Podíl osob ohrožených chudobou (%)
Osoby celkem	9,1	**Nepracující osoby celkem**	13,5
Muži	8,0	nezaměstnaní	47,8
Ženy	10,1	starobní důchodci	8,1
děti do 17 let	13,2	ostatní nepracující	12,4
osoby 18 –24	11,6	**Domácnosti bez dětí celkem**	6,7
osoby 25 – 49	8,4	jednotlivci	18,6
osoby 50 - 64	6,8	2 dospělí (alespoň jeden 65 let a více)	2,7
osoby 60 a více	6,8	2 dospělí (oba do 64 let)	5,6
osoby 65 a více	7,4	**Domácnosti s dětmi celkem**	11,1
osoby 75 a více	7,9	neúplné rodiny s dětmi	40,0
Pracující osoby celkem	3,6	2 dospělí s 1 dítětem	6,0
zaměstnanci	2,8	2 dospělí se 2 dětmi	7,0
samostatně činní	7,4	2 dospělí se 3 a více dětmi	19,0

- ***Míru chudoby ovlivňují i další faktory***

Podíváme-li se na regionální rozložení míry chudoby, zjistíme, že osob ohrožených tímto fenoménem bylo více ve městech, a to především v menších městech od 10 do 50 tis. obyvatel – 11,4 %. Zde byly ohroženy zejména osoby v domácnostech

důchodců bez pracujících členů (33 %), nezaměstnaných (31 %) a zaměstnanců v dělnických profesích. Naproti tomu v menších sídlech do 2 tis. obyvatel byla míra ohrožení chudobou pod průměrem za ČR – 6,9 %. Míra ohrožení chudobou v závislosti na dosaženém vzdělání potvrdila význam vzdělání v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení. Z osob, které měly pouze základní vzdělání, jich 15,4 % patřilo mezi chudobou ohrožené. U osob s úplným středním vzděláním to bylo 5,5 % a u vysokoškoláků už jen 3,2 %.

- ***Bez sociálních příjmů by byla míra chudoby vyšší***

Ke zmírnění rizika chudoby významně přispívají tzv. sociální transfery, což jsou především starobní a pozůstalostní důchody, které pobírá významná část české populace, a další sociální dávky, jež podporují zejména rodiny s dětmi a domácnosti s nedostatečnými příjmy. Propočty ukázaly, že bez těchto dávek by podíl osob ohrožených chudobou v České republice stoupl na 37,6 %. Jen samotné starobní a pozůstalostní důchody snížily tuto míru o 17,5 %, ostatní sociální dávky (dávky státní sociální podpory, dávky pomoci v hmotné nouzi a další) pak na konečných 9,1% po všech sociálních transferech. Sociální transfery mají důležitou roli při ochraně před chudobou zejména u osob nad 65 let. Bez nich by jich bylo pod hranicí chudoby téměř 90 %. U osob věkové skupiny 18 až 64 let by byl dopad absence sociálních příjmů méně významný, protože u nich jsou hlavní příjmovou složkou příjmy z pracovních činností. Avšak i tak by chybějící transfery zapříčinily zvýšení míry chudoby u této věkové skupiny o 20 %.

- ***Pro 40 % domácností sociální transfery polovinou příjmu***

Sociální transfery představovaly zhruba 28 % z průměrného čistého ekvivalizovaného příjmu. Transfery jsou rozdělovány mezi domácnosti podle jejich individuálních potřeb a nároků, jejich podíly na celkových příjmech domácností jsou proto značně rozdílné. Graf s decilovým rozdělením domácností podle ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku ukazuje, jaké výše dosahují podíly sociálních transferů v takto příjmově vymezených skupinách. V prvních čtyřech decilech byly podíly nejvyšší, sociální transfery zde představovaly více než polovinu příjmu domácnosti. Bylo to dáno složením domácností v těchto decilech. V prvním decilu byly především domácnosti z okruhu ohrožených chudobou. Více než polovina z nich byly domácnosti s dětmi, a to jak úplné rodiny (31 %), tak i neúplné (23 %), další velkou skupinu tvořily domácnosti jednotlivců-důchodců, zejména žen (31 %). Ve druhém až čtvrtém decilu měly třípětinové zastoupení domácností důchodců bez pracujících členů, za nimi následovaly domácnosti zaměstnanců v dělnických profesích se 17 až 21 %. Na opačném konci příjmového spektra dosahovaly sociální transfery v průměru jen necelých 6 %, převážně to byly starobní důchody.

Graf 2.3.5 Složení ekvivalizovaného příjmu podle decilů

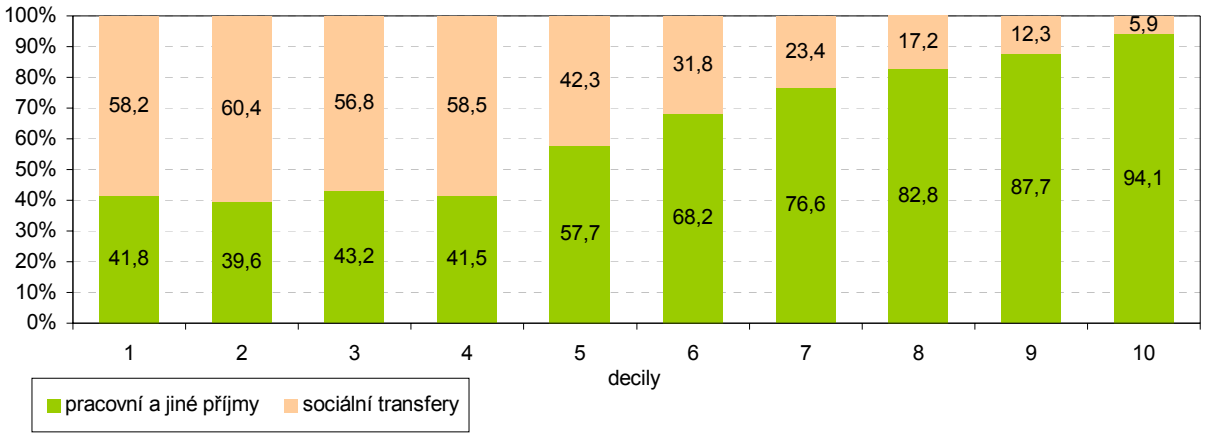

Míra chudoby v ČR v porovnání s ostatními státy EU 25

- ***Míra chudoby v ČR nejnižší v Evropě***

Mezinárodní srovnání míry chudoby se opírá o údaje z roku 2007 (příjmy 2006), protože nejnovější za rok 2008 nejsou na Eurostatu ještě k dispozici. Ze stejného důvodu jsou za úhrn EU používány údaje za státy podle stavu před 1. lednem 2007,

tedy bez Rumunska a Bulharska. Ze srovnání všech států v rámci evropské pětadvacítky vyplynulo, že Česká republika patřila spolu s Nizozemskem k zemím, kde byla poslední roky nejnižší míra chudoby. Chudobou, jejíž hranice byla nastavena na 60 % mediánu národního ekvivalizovaného příjmu, v nich bylo ohroženo jen 10 % veškeré populace. Na druhé straně byly země, jako Itálie, Řecko a Španělsko, které měly míru chudoby ve srovnání s Českem a Nizozemskem dvojnásobnou (20 %). Nejvyšší míru chudoby pak mělo Lotyšsko (21 %). Průměr za všechny členské státy EU 25 byl 16 %, stejně jako u tzv. „patnáctky" starých zemí. Skupina deseti zemí střední a východní Evropy a Středomoří, o které se EU rozšířila od ledna 2004, měla průměrnou míru chudoby 15 %; nad ní byly všechny tři pobaltské státy a Polsko. Téměř všechny státy s vyšší mírou chudoby měly současně i vyšší podíly populace pod hranicí 50 % mediánu, což ukazuje na hlubší propad populace do příjmové chudoby. Nejvyšší podíly osob pod touto hranicí měly Lotyšsko (14 %) a Řecko se Španělskem (13 %); v ČR byl tento podíl nejnižší (5 %). Mezi hranicemi chudoby 60 a 70 % mediánu mají všechny evropské země mezi 7 % až 9 % populace.

Graf 2.3.6 Míra peněžní chudoby v zemích EU (příjmy 2006)

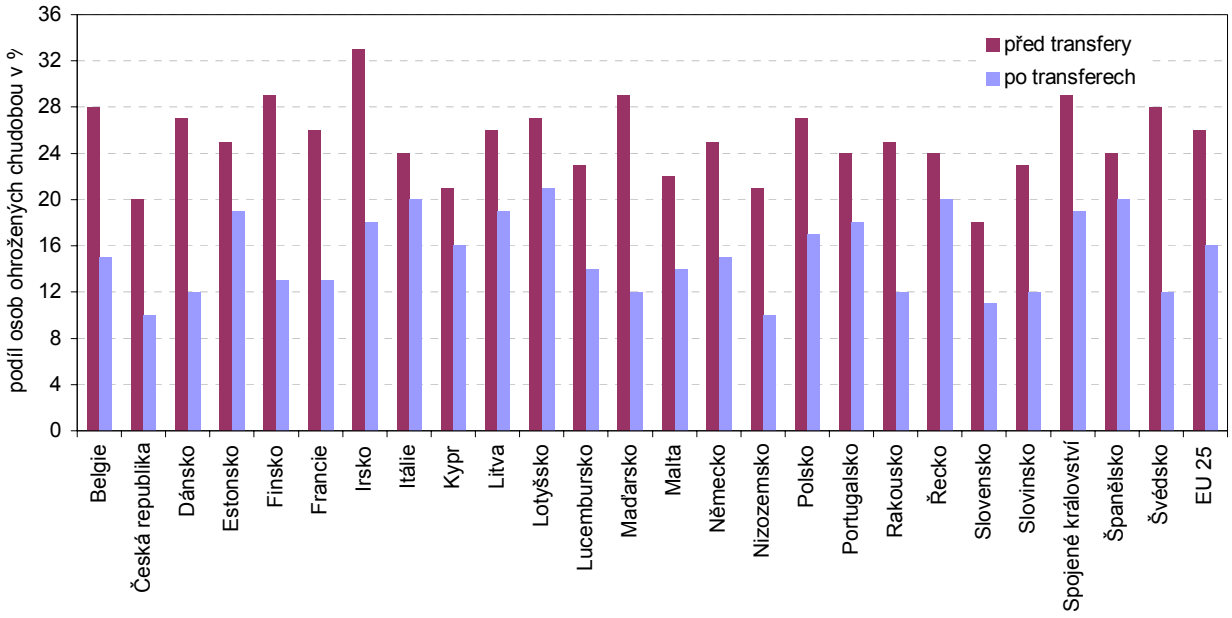

Pramen: Eurostat

- ***Dopad sociálních transferů na míru chudoby v zemích EU rozdílný***

V členských zemích EU existují různě nastavené systémy sociální ochrany, jejichž cílem je chránit potřebné skupiny osob před rizikem chudoby. Míra sociální ochrany obyvatel je však jednotlivých členských zemích EU různá a tak sociální transfery (bez starobních a pozůstalostních důchodů, které jsou v tomto případě považovány za příjmy) snižují riziko propadu do chudoby v jednotlivých zemí EU rozdílně. Z uvedeného grafu lze vyčíst údaj o tom, jaká by byla v jednotlivých zemích EU míra chudoby, kdyby nedocházelo k sociálním transferům (vyšší sloupec) a údaj o výsledné míře chudoby při zahrnutí těchto transferů do příjmů domácností. Z rozdílů obou sloupců lze získat informaci, jaký podíl měly tyto transfery na snížení výchozí míry chudoby. O více než polovinu dokázaly původní chudobu snížit sociální příjmy především v severských zemích – Švédsku, Dánsku a Finsku a v Nizozemsku, ze států bývalého východního bloku dosáhly poloviční, resp. vyššího snížení pouze Česká republika a Maďarsko. Nejmenší vliv měly při snižování míry chudoby sociální příjmy v Itálii, Řecku a Španělsku (snížení chudoby o 17 %).

Graf 2.3.7 Národní ekvivalizovaný příjem na spotřební jednotku v zemích EU v PPS (příjmy 2006)

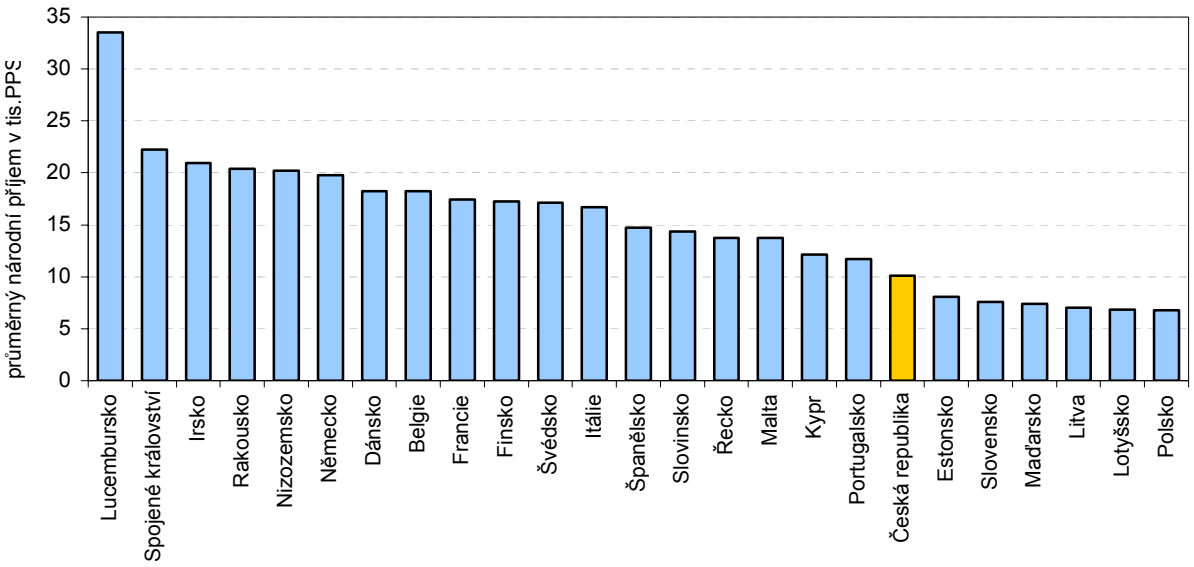

Pramen: Eurostat

- ***Kupní síla nových členských států EU nižší než v EU15***

Relativní míra rizika ohrožení peněžní chudobou ještě nevypovídá o celkové životní úrovni v jednotlivých členských státech. Míra chudoby může být v různých státech stejná, ale celková životní úroveň se může lišit. Jedním z rozhodujících ukazatelů je kupní síla příjmů domácností v jednotlivých zemích. Vzájemné srovnání národních ekvivalizovaných příjmů umožňuje jejich přepočet na jednotku nazvanou Purchasing Power Standard (PPS), která eliminuje efekt rozdílů cenové úrovně mezi zeměmi. Nejvyšší národní příjem v PPS na spotřební jednotku domácnosti mělo Lucembursko (33 539), nejnižší pak Polsko (6 756). Většina zemí, které jsou členy EU od roku 2004, s výjimkou Slovinska, Malty a Kypru, měla nižší národní příjem než nejchudší ze zemí původní patnáctky Portugalsko. Z těchto nových zemí mělo nejvyšší příjem Slovinsko, zhruba 43 % příjmu nejbohatšího Lucemburska, Česká republika měla 30 % tohoto příjmu. Údaje dokládají, že kupní síla příjmů v nových členských státech EU je stále pod úrovní dřívějších členů EU.